

The logo for the city of Ghent, featuring the word "gent:" in white lowercase letters on a blue rounded square background.

commissie onderwijs, welzijn en participatie
(OWP)

Openbare dossierstukken van de vergadering van 13
januari 2021

In deze bundel kan u de voor openbaarmaking vatbare dossierstukken bij de volgende mededelingen vinden:

*** Toelichting: ontwerpbeleidsnota Outreachend werken 2020-2025. (met bijlage voor de raadsleden)**

* Toelichting: ontwerpbeleidsnota Outreachend werken 2020-2025. (met bijlage voor de raadsleden)

Openbare bijlage(n)

- 20210113_DO_OWP_ontwerpbeleidsnota Outreachend Werk.pdf

Outreachend Werken

17 december 2020

draft beleidsnota

Elke Decruynaere

Schepen van Onderwijs, Opvoeding, Gezinsbeleid, Outreachend Werk
en Jeugd **Stad Gent**

Colofon

Stad Gent

Departement samenleven, welzijn en gezondheid, Dienst Outreachend Werken

Publicatiedatum

25 november 2020

Contact

Elke Decruynaere

www.stad.gent

Postadres

Stad Gent

Stadhuis, Botermarkt 1, 9000 Gent

Inhoud

Voorwoord	5
1. Verloop van het traject	8
2. Alles samengevat	9
3. Met een open blik en doelgericht	12
3.1. Inleiding	12
3.2. Participatieve basishouding	13
3.3. IJveren voor structureel menswaardig leven	13
4. Bruggen bouwen, op tempo en op maat	15
4.1. Inleiding	15
4.2. Acties	15
4.2.1. Contact leggen en vertrouwen opbouwen	15
4.2.2. Netwerken bouwen en verstevigen	18
4.3. Bruggen bouwen	19
4.3.1. Bruggen naar wonen	19
4.3.2. Bruggen naar onderwijs	20
4.3.3. Bruggen naar materiële hulp	20
4.3.4. Bruggen naar werk en zinvolle dagbesteding	21
4.3.5. Bruggen naar gezondheid	21
5. Preventie & sensibilisering	23
5.1. Inleiding	23
5.2. Acties	23
6. Harm Reduction	25
Inleiding	25
Acties	25
Spuitenruil	25
Nachtpatrouille	25
Inloop OpStap	26
Lockers voor daklozen	26
6. Positieve beeldvorming	27

6.1. Inleiding	27
6.2. Acties	27
6.2.1. Kwetsbare rondhangende jongeren	27
6.2.2. Verhalend talent van kwetsbare Gentenaren	28
6.2.3. Betekenisvolle dagbesteding	28
6.2.4. Onbekend is onbemind	29
7. Structureel werk	31
7.1. Inleiding	31
7.2. Acties	31
8. Corona	32
8.1. Basiswerk garanderen	32
8.2. De straat is mijn kot	32
8.3. Mentale gezondheid versus fysieke gezondheid	33
9. Bijlagen	34
9.1. Budget	34
9.2. Bijlage 2	34
9.3. Bijlage 3	34

Voorwoord

Gent is een fantastische stad. Maar in onze stad leven ook mensen zonder dak, om allerlei redenen op de dool. Of dolen er mensen rond met een grote rugzak en handen vol zakken, een hoofd vol problemen en een lege maag. Gezinnen met kinderen die opgroeien in de grootste onzekerheid over waar hun toekomst ligt. Verstoep, onbereikbaar, moeilijk aanspreekbaar voor veel Gentenaars, diensten en organisaties.

En dan zijn er de medewerkers van de dienst outreachend werk. Die hen bewust opzoeken, hun vertrouwen proberen winnen en de brug slaan met het leven en de rest van de stad. Over hun werk gaat deze beleidsnota. Een beetje een atypische beleidsnota want met luistertip en gedicht.

Over hoe ook dit Gent is, geen mooie kant van Gent maar ook Gent. Dat we ons daar niet bij neerleggen, mensen en problemen niet weggommen maar de handen uit de mouwen steken en aan de slag gaan. Alé hup!

Elke Decruynaere

Schepen van Onderwijs, Opvoeding, Jeugd, Gezinsbeleid en Outreachend werk.

De podcasts van Straatpraat kan je vinden via stad.gent/nl/samenleven-welzijn-gezondheid/samenleven-4

Mijn man, de stad

Amai amai
Beste stad
Lieve schat
Mij zo verwennen !
Is dat nog normaal
Hoe gij mij in de watten legt ?
Ge zijt plots zo gezellig
Da'k u haast niet zou herkennen
(al schrik ik wel hoe snel
ik aan de nieuwe luxe hecht).
Uw grote schoonmaakwoede
Woedt steeds feller door de straten
Ge duldt geen oude huizen meer
Laat staan een leegstaand pand
Ge liet u door de burens zelfs
Een jachthaven aanpraten
Voor mijn part niet gelaten
Maar waarom ineens geen strand ?
Allez allez
Geen gezwans
G'hebt gij chance
Zeggen de mensen
Dat Gent na al die tijd

Nog steeds Vooruit wil in het leven
Maar ook al weet ik best
Dat ik geen beter vent kan wensen
Ik vraag me soms toch af
Waar uw ruw kantje is gebleven.
Ik zag u liever met een baard
Dan fris en gladgeschoren
En niet aan aftershave maar zweet
Heb ik mijn hart verloren.
Vergeet toch niet vanwaar ge komt
Blijf trots op uw verleden
En wordt niet zonder meer
De nieuwe man onder de steden.

Moraal:

Textielgehucht in zondagspak
Ik heb voor u nog steeds een zwak
En 'k wil een breuk vermijden
Maar zie 'k u ooit met nagellak
Direct laat ik mij scheiden.

Sarah Keymeulen verschenen in de poëziebloemlezing Gedicht Om Gent

1. Verloop van het traject

Bij de opmaak van de beleidsnota's stond participatie centraal. Dat was ook het geval voor deze beleidsnota.

Participatie is een structureel onderdeel van de opdracht van outreachers die continu op het terrein doelgroepen bevragen en met hun signalen aan de slag gaan.

Participatie gebeurt ook door de kwetsbare Gentenaars zelf aan het woord te laten als ervaringsdeskundigen. Specifiek voor deze beleidsnota werden tijdens "100% Gent" (een inspraakmoment onder bevoegdheid van schepen De Bruycker over sociale beleidsthema's) sessies Straatpraat georganiseerd. Daarin kwamen kwetsbare Gentenaars (bijvoorbeeld dak- en thuisloze mensen) aan het woord over welke rol ze weggelegd zien voor het beleid met betrekking tot Gentenaars in kwetsbare situaties. Ze gingen ook in debat met het publiek over thema's die ze in hun verhalen aankaartten.

Er werden ook focusgroepen georganiseerd met mensen die toegeleid werden door straathoekwerkers en begeleiders van Opstap. Het materiaal dat op deze manier werd verzameld, vormde de basis voor deze beleidsnota, maar was ook van nut voor andere beleidsnota's..

2. Alles samengevat

Nieuw beleid

De Dienst Outreachend Werken bestaat uit 5 deelwerkingen die zich richten op de meest kwetsbare Gentenaren met een beperkt en fragiel netwerk: buurtstewards, schoolspotters, straathoekwerkers, jeugdstraathoekwerkers en Op Stap. Om deze mensen, die vaak hun vertrouwen in de hulpverlening verloren of hun plek er niet in vinden, gaan ze actief naar hen op zoek in hun eigen leefwereld. Ze gebruiken hiervoor de methodiek van 'outreachend werken' of ter plaatse gaan en werken samen met andere diensten en organisaties om de individuele levensomstandigheden te verbeteren en structurele oplossingen te realiseren.

“Outreachend werken is een werkwijze die uitgaat van een actieve benadering en gericht is op het bevorderen van welzijn. De werker vertrekt vanuit de participatieve basishouding en richt zich op personen in maatschappelijk kwetsbare situaties, die niet of ontoereikend bereikt worden door het huidige dienst-, hulp- en zorgverleningsaanbod. Dit door zich te begeven in hun leefwereld met erkenning van de daar geldende waarden en normen. Met outreachend werken streeft men naar een wederzijdse afstemming tussen de doelgroep, haar netwerk, het maatschappelijk aanbod en de ruimere omgeving”. (De Maeyer e.a., 2012, P. 38)”

De komende jaren zal er nog meer focus gelegd worden op **positieve beeldvorming**. Veel Gentenaars in kwetsbare situaties hebben te kampen met heel wat vooroordelen en negatieve beeldvorming. Ze zijn erg gebaat met beleid dat hiertegen ingaat en hen toont als mensen. Op die manier draagt Outreachend Werken bij aan een inclusieve maatschappij waarin iedereen zijn plek vindt en vlot toegang krijgt tot datgene waarop men recht heeft. Hiervoor wordt een signaalwerker ingezet.

Er wordt geïnvesteerd in **extra lockers voor daklozen**. We geven met het project 'Lockers voor dak- en thuislozen' mensen zonder onderdak de kans hun persoonlijke bezittingen veilig op te bergen in lockers in de publieke ruimte. Momenteel zijn er meer aanvragen dan aantal lockers. Om die wachtlijst weg te werken zullen we extra lockers voorzien. Er wordt ook een lockerbeheerder aangeworven die aanspreekpunt is voor de gebruikers, voor buurtbewoners en instaat voor het beheersaspect.

In deze legislatuur wordt de werking van de dienst Outreachend werken versterkt door in te zetten op **jeugdstraathoekwerk** en tijdelijke contracten van straathoekwerkers en buurtstewards structureel te verankeren. We richten een nieuw team van jeugdstraathoekwerkers op. De meeste straathoekwerkers bereiken vooral gasten ouder dan 26 jaar. Omdat er heel wat kwetsbare jongeren zijn in Gent die moeilijk bereikt worden door het vrijetijds- of hulpverleningsaanbod worden jeugdstraathoekwerkers ingezet. Op basis van gegevens uit het bevolkingsregister, kansarmoedecijfers en signalen van partners en het reeds bestaande aanbod aan jeugdwelzijnswerk in de wijk werden 4 wijken gekozen om prioritair op in te zetten: Ledeberg, Dampoort/sint-Amandsberg, Watersportbaan en Gent Centrum. De jeugdstraathoekwerkers gingen van start in augustus 2020.

In het kader van het project Nieuw Gent vernieuwt wordt een **extra straathoekwerker** ingezet op de wijk gedurende 5 jaar. Ruim een derde van de inwoners heeft recht op een verhoogde tegemoetkoming (in de verplichte ziekteverzekering). Het aandeel rechthebbenden op een (equivalent) leefloon is het hoogst in deze wijk. De wijk kent een pak uitdagingen. Veel organisaties zijn actief en gaan aan de slag met welzijnsvragen van bewoners. Maar een extra straathoekwerker is nodig.

De buurtstewards krijgen extra mankracht omwille van de toenemende nood aan **begeleidingstrajecten** van mensen in kwetsbare situaties en de toename van adviesvragen van andere diensten en organisaties. We zetten een experiment op waarbij de expertise van de outreachende medewerkers meer ter beschikking wordt gesteld aan deze organisaties.

De teams binnen Outreachend Werken

Samen met het nieuw team van jeugdstraathoekwerkers telt de dienst Outreachend Werken nu 5 teams:

Straathoekwerk

Deze wijkgerichte werking richt zich op alle kwetsbare mensen in de wijk die onvoldoende toegang vinden tot hulpverlening. De straathoekwerkers worden voornamelijk ingezet binnen de wijken van de 19de eeuwse gordel. Ze hebben geen specifieke doelgroep. Ze hebben zelf geen aanbod, maar werken vraaggericht op maat en op tempo van de doelgroep. Het wijk-DNA is een relevant vertrekpunt om samen na te denken over de noden en kansen van de wijk. Ook de straathoekwerkers werken hieraan mee door hun kennis en signalen over de wijk ter beschikking te stellen en actief deel te nemen aan wijkoverlegfora.

De straathoekwerkers zijn te vinden in de wijken: Rabot, Brugse Poort, Nieuw Gent, Bloemekeswijk, Muide-Meulestede, Sluizeke-tolhuis-Ham, Ledeborg/Gentbrugge, Dampoort/Sint- Amandsberg, Gent Centrum, De Watersportbaan en de stationsbuurt.

In 2019 bereikten ze 805 gasten¹.

OpStap

De werking van OpStap richt zich op kwetsbare mensen met een drugsverslaving of verslavingsverleden. Via ontmoeting, activiteiten en zinvolle dagbesteding bieden ze mensen een veilige haven, een nieuw perspectief tijdens hun herstel en zetten ze in op *harm reduction* voor mensen die nog volop in het gebruik zitten. Via vormingen, activiteiten en sensibilisering worden thema's bespreekbaar gemaakt. In 2019 boden ze aan 217 mensen een veilige haven.

Schoolspotters

Via een werkervaringsproject wordt ingezet op peer support in de schoolomgevingen. De schoolspotters zijn zelf nog jongeren. Ze combineren deze job met scholing om zo alsnog een diploma te behalen. Ze werken als peersupporter in de schoolomgeving en bouwen zo een vertrouwensband op met jongeren die het moeilijk hebben. Ze zetten in op sensibilisatie en bouwen bruggen naar hulpverlening. In 2019 waren ze de rots in de branding voor 78 jongeren.

Buurtstewards

Richten zich op mensen met een Intra Europese Migratieachtergrond in precare leefsituaties. Dit gaat om gezinnen en individuen die hier komen via het vrij verkeer van personen binnen de EU,

¹ Bij de methodiek wordt het woord gasten gebruikt aangezien outreachende werkers 'tegest' zijn bij de mensen met wie ze aan de slag gaan. Cfr canonsociaalwerk.eu: "Men heeft het ook niet over cliënten, maar over gasten. Straathoekwerk neemt niet alleen veel moeite om de gasten te vinden, maar ook veel tijd om ze te leren kennen. Het is een vorm van hulpverlening die uitgaat van een langzame diepgaande kennismaking en een onvoorwaardelijk contact tussen hulpverlener en gast. De leefwereld van de gast vormt het uitgangspunt, niet de rationaliteit van snelle en zakelijke dienstverlening."

maar omwille van een geschiedenis van generatiearmoede en/of discriminatie nog te ver staan van onze maatschappij om hier ten goede in te functioneren. Ze ondersteunen hen om stabiliteit te vinden op de verschillende levensdomeinen en maken de toekomstmogelijkheden bespreekbaar.

In 2019 bereikten ze 117 gezinnen en 50 individuen.

3. Met een open blik en doelgericht

3.1. Inleiding

Het is de opdracht van outreachende werkers om de vinger aan de pols te houden met en bij heel kwetsbare mensen zonder of met een fragiel netwerk. Dat betekent aanwezig zijn in de leefwereld van en op plekken waar de doelgroep is. Bij mensen zonder onderdak, parken waar mensen slapen, krotten waar men in erbarmelijke omstandigheden woont, ... Daarom zijn outreachers ook actief in en zoeken ze contact met mensen met een psychische kwetsbaarheid die rondlopen, mensen met een verslaving, mensen zonder wettige verblijfsvergunning. Dit is een realiteit die voor veel Gentenaars of bezoekers onzichtbaar is. Maar het is een realiteit die we delen met andere grotere steden. We stoppen die niet weg maar gaan er wel mee aan de slag. Stad Gent doet inspanningen om iedere kwetsbare bewoner van Gent te bereiken. Outreachend Werken richt zich op de meest kwetsbare Gentenaars met een beperkt en fragiel netwerk. Vaak zijn het mensen die het gevoel hebben er alleen voor te staan, geen uitweg meer zien of hun weg in de maatschappij niet goed meer vinden. Een eerste opdracht is dan ook contact maken en contact houden.

De outreachende werkers gaan met hen op pad, zoeken een weg in de dienst- en hulpverlening en vooral in de maatschappij.

De gasten van de Dienst Outreachend Werken zijn vaak meervoudig gekwetste Gentenaars die nood hebben aan extra ondersteuning. Velen hebben al vaak hulp gezocht, maar omwille van een complexe problematiek of omdat ze niet voldeden aan bepaalde voorwaarden of om nog andere redenen, hebben ze het vertrouwen in hulp- en dienstverlening verloren. Sommigen kunnen niet aarden binnen de systemen of zijn nog niet sterk genoeg om aan de toegangseisen van hulpverlening te voldoen. Er zijn ook mensen die als 'uitgezorgd' beschouwd worden en voor wie op het eerste zicht geen zorgoplossingen meer bestaan. Het vormt een uitdaging om dergelijke mensen toch de nodige ondersteuning te bieden.

Outreachende werkers zijn onder meer buurtstewards, (jeugd-)straathoekwerkers, schoolspotters en OpStappers. Allen stellen in hun aanpak het principe *harm reduction* voorop. Het hoofddoel van alle outreachende werkers: de menswaardigheid verbeteren, dat wil zeggen: ertoe bijdragen dat de gasten met wie ze werken zichzelf (opnieuw) als volwaardige mensen zien, die net als iedereen recht hebben op hulp, een luisterend oor, een netwerk, een toekomst, kortom: een menswaardig leven en deel uitmaken van onze maatschappij.

We kiezen er bewust voor om meer te doen dan datgene waartoe we als Stad juridisch verplicht zijn, niet alleen omdat we mensen niet aan hun lot willen overlaten, maar ook omdat we ervan overtuigd zijn dat sterk beleid ambitieus beleid is. Binnen de bevoegdheden van de lokale overheid, en vaak in samenwerking met middenveld, andere actoren en overheden, zoeken we dan ook maximaal naar oplossingen.

Het vertrekpunt is humaniteit. Waarbij het naleven van protocollen en richtlijnen niet belangrijker mag zijn dan de gepaste zorg op maat aanbieden aan kwetsbare Gentenaars. Het gaat over werken met mensen die niet aan hun lot worden overgelaten, ook als ze geen rechten lijken te hebben. Dat is niet altijd evident. Soms liggen oplossingen niet onmiddellijk binnen handbereik. We blijven

desondanks streven en zoeken naar mogelijkheden die er zijn binnen de bevoegdheden van de lokale overheid en het wettelijk kader.

De Dienst Outreachend Werken staat er met zijn opdracht niet alleen voor. Samenwerking met andere diensten die meer gespecialiseerde hulpverlening bieden is cruciaal. Ook de samenwerking met andere overheden, het middenveld en vrijwilligers is van groot belang.

3.2. Participatieve basishouding

Participatie is een structureel onderdeel van de opdracht van outreachers. In de dagelijkse werkingen staat de gast of het gezin centraal. De medewerkers van de dienst hanteren een participatieve basishouding en zijn alert voor belangrijke of nieuwe signalen. Het is hun opdracht om de stem van de meest kwetsbare Gentenaars met een fragiel netwerk te versterken en hen te vertegenwoordigen bij en in samenwerken met collega-stadsdiensten, t.a.v. instellingen, burgers en andere overheden in functie van structurele oplossingen. Straathoekwerk werkt niet alleen aan het kennen van hun doelgroep, maar ook aan het bekend maken van die doelgroep.

Samenwerking is hierbij cruciaal. De dienst brengt de ervaringen en de stem van de doelgroep onder meer binnen in samenwerkingsverbanden zoals de stuurgroep Instapwonen, stuurgroep dak- en thuislozen, leegstand, Azis, taskforce wonen... Ook op die manier krijgt de doelgroep een stem in het beleid.

Participatie gebeurt ook door de kwetsbare Gentenaars zelf aan het woord te laten als ervaringsdeskundigen. Straatwijs bijvoorbeeld, een krant van, voor en door (voormalig) dakloze mensen, geeft hen een forum. De Dienst Outreachend Werken ondersteunt dit initiatief van Straatpraat en probeert zo de andere Gentenaars dichter te brengen bij de realiteit van de gasten en gezinnen waarvoor en waarmee ze werken².

Binnen de groepswerking van OpStap wordt ook heel wat aandacht besteed aan wat leeft bij de mensen om op die manier de werking hierop af te stemmen.

3.3. IJveren voor structureel menswaardig leven

We streven naar een menswaardig leven voor iedereen. Daarom is het belangrijk dat we de ogen niet sluiten voor mensen in heel precaire situaties. Daarvoor is de rol van outreachende werkers om de vinger aan de pols te houden en als humane stad minstens noodhulp aan te bieden, al dan niet in samenwerking met partners, en op regelmatige basis het gesprek aangaan over de toekomst.

3.4 Onvoorwaardelijk vertrouwen

De basis voor iedere goede relatie is vertrouwen.

²

De dienst probeert waakzaam te zijn voor het gekwetste vertrouwen van de mensen met wie er gewerkt wordt. Vaak zijn de mensen die opgevolgd worden, hun vertrouwen in alles en iedereen kwijt. De gekwetste mensen voelen zich misbegrepen. Ze hebben het gevoel dat de hulpverlener niet genoeg tijd voor hen neemt en dat de denk- en werkpatronen te rigide zijn.

De vertrouwensrelatie is één van de speerpunten van het outreachend werken. Medewerkers investeren veel tijd en energie in het bespreekbaar houden van frustraties en moeilijkheden. Ze nemen de tijd om zicht te krijgen op het referentiekader van de ander, om de kwetsuren te zien, te begrijpen en van daaruit op te bouwen. Ze stellen grenzen waar nodig en proberen moeilijke onderwerpen bespreekbaar te maken.

Soms lukt het enkel om tot een vertrouwensrelatie te komen. Ook dat kan bij sommigen al een stap in de goede richting zijn. Mensen terug vertrouwen geven, in zichzelf, in de ander en in de maatschappij kan de cirkel waarin men vastzit helpen doorbreken.

Welke intensiteit de vertrouwensband ook heeft, de medewerkers blijven onvoorwaardelijk naast de gasten en gezinnen staan. Deze onvoorwaardelijkheid is van groot belang. Dit wil zeggen dat we geen randvoorwaarden (zoals keuzes die mensen maken) koppelen aan de basisondersteuning van mensen door outreachende medewerkers. Hoewel het niet betekent dat alles wat de gast doet wordt aanvaard. Men blijft de relatie aanhouden, ook als er misstappen begaan zijn.

4. Bruggen bouwen, op tempo en op maat

4.1. Inleiding

Mensen raken soms hun weg kwijt in de hulpverlening, ervaren die als te hoogdrempelig of vinden geen gepast antwoord op een complexe hulpvraag. De teleurstelling die daarvan het gevolg is, leidt er soms toe dat men zich afkeert van klassieke hulpverlening. Outreachend Werk probeert dit te voorkomen of de band tussen gast en hulpverlening te herstellen.

Maatwerk is geen luxeproduct

Outreachende werkers gaan vaak aan de slag met mensen die geen vertrouwen hebben in de zorg omwille van negatieve ervaringen of een focus op een bepaalde niche of specialisatie waardoor men niet onmiddellijk in aanmerking komt voor bepaalde zorg. Ze worden daardoor zorgmijders die nadrukkelijk geen hulp of zorg vragen of accepteren en zorginstellingen mijden. Meestal zijn het net degenen die het meest kwetsbaar zijn die tussen de mazen van het net vallen of niet geholpen kunnen worden in de bestaande zorg. Dat zou wel lukken met maatwerk en flexibiliteit. Want maatwerk is geen luxe, voor sommigen is het een noodzaak.

4.2. Acties

4.2.1. Contact leggen en vertrouwen opbouwen

Sommige mensen zijn geïsoleerd, komen nauwelijks nog buiten of zijn altijd alleen. Ze hebben geen of slechts een zeer fragiel netwerk. Contacten heropbouwen en mensen terug leren vertrouwen vormt een belangrijke eerste stap.

Connectie met kwetsbare Gentenaren op wijkniveau

Om mensen te leren kennen trekken de outreachend werkers naar pleintjes, cafés, inloopcentra, preciaire woonvormen en dergelijke. Ze vormen zodoende een vertrouwd gezicht in de wijk. Ze leggen linken met sleutelfiguren in de wijk en kennen de meeste organisaties waar de gasten komen. Ze leggen informele verbindingen met kwetsbare Gentenaren, als eerste naar het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Deze relatie is cruciaal om bruggen te kunnen bouwen naar gepaste zorg en hulpverlening.

Meer straathoekwerkers in actie

Om sterker aanwezig te kunnen zijn in verschillende wijken werden de tijdelijke contracten omgezet naar **reguliere contracten**. Op die manier verzekeren we de werking van de dienst in het **Centrum en de Watersportbaan**. Het centrum is een plek met een grote aantrekkingskracht voor mensen van de doelgroep. Je hebt er veel ontmoetingsruimtes, plekken waar je jou kan verwarmen, je kan er met anderen afspreken,... De watersportbaan is een wijk met veel hoogbouw en mensen met kwetsbare profielen, maar tot nu toe zonder straathoekwerk. In het kader van het stadsvernieuwingsprogramma **Nieuw Gent** wordt gedurende 5 jaar ook een **extra straathoekwerker** toegevoegd aan de wijk. In deze wijk zullen de komende jaren heel wat mensen

verhuizen, wat voor heel veel vragen en onzekerheid zal zorgen. Deze extra straathoekwerker maakt het mogelijk om op een uitgebreider gebied in de wijk in te zetten in een periode dat daar veel in beweging is .

Jeugdstraathoekwerk in vier Gentse wijken

De **jeugdstraathoekwerkers** focussen op geïsoleerde jongeren met een vaak zware rugzak en proberen hen toe te leiden naar een school, vrijetijdsorganisatie, opleidings- of tewerkstellingsproject.

In vier Gentse wijken worden vanaf 2020 ook **jeugdstraathoekwerkers** ingezet. De inzet werd bepaald na analyse van aantal kinderen en jongeren in kwetsbare situaties in de wijken en afstemming met het bestaand aanbod van jeugdwelzijnswerk en andere organisaties. In Sint-Amandsberg, Gent-Centrum, de Watersportbaan en Ledeborg krijgen de straathoekwerkers ondersteuning van een collega die zich op de kwetsbare jongeren in de wijk zal focussen. We proberen op deze manier een 'springplank' te voorzien om meer aansluiting te vinden bij de maatschappij. (zie ook beleidsplan Onderwijs, Opvoeding en Jeugd)

Peer support voor schoolgaande jeugd

Schoolspotters werken gericht in omgevingen waar schoolgaande jongeren graag rondhangen, zowel voor als na de schooluren en tijdens hun vrije momenten. Door hun *peer*-positie hebben schoolspotters voeling met de leefwereld van de jongeren en vinden ze doorgaans snel aansluiting.

De schoolspotters werken in de schoolomgeving Casinoplein om zo de scholen HTISA, Sint Lucas, Atheneum Wispelberg, KTA Mobi te vatten. Daarnaast concentreren ze zich ook op het Zuid, als echte *hotspot* van jongeren. Niet alleen jongeren die daar de bus nemen, maar ook jongeren die in de omgeving schoollopen, komen er elkaar tegen. Het is ook een plek waar jongeren graag hangen, met de bib, het skatepark en het shoppingcentrum als focuspunten. De schoolspotters bereiken op die manier ook de scholen, die zich in de buurt bevinden.

Ondersteuning van mensen met een intra-Europese migratieachtergrond (IEM)

De **buurtstewards** staan in voor de begeleiding van mensen met een intra-Europese migratieachtergrond die op verschillende vlakken in de problemen komen.

De werking van de buurtstewards wordt intussen grotendeels verankerd binnen de stad.

Het gaat over kwetsbare gezinnen met een Slovaakse, Bulgaarse of Roemeense achtergrond, vaak met een Roma-etniciteit. Het gaat hier om gezinnen met een beperkt of fragiel netwerk, die in zeer precaire omstandigheden wonen. Ze zijn meestal dak- of thuisloos, hebben een weinig stabiel inkomen en vinden moeilijk hun weg in de maatschappij. Ze wonen vaak samen met meerdere generaties: de generatie die de weg naar Gent vond, en de daaropvolgende generaties die enkel de Gentse context kennen en hier thuis zijn. Ook de jongste generaties dragen de gevolgen van jarenlange discriminatie in hun thuisland met zich mee, net als de gevolgen van structurele armoede en de invloed van oudere generaties die opgroeiden in overlevingsmodus. Het vormt een belangrijke opdracht voor de buurtstewards om hen uit deze overlevingsmodus te helpen en te werken aan stabiliteit, zodat ze verder dan het dagdagelijkse werken. De afgelopen jaren krijgt de Stad steun van de Vlaamse Overheid om te werken met deze doelgroep.

De coronacrisis zet bijkomende druk op heel wat extra gezinnen die zich tot voorheen konden behelpen via informele arbeid en een zelf opgebouwd netwerk. Ze maken geen aanspraak op

steunmaatregelen. Heel wat situaties blijven aandacht vragen waardoor de vraag naar begeleiding van mensen door outreachende werkers en ondersteuningsvragen van andere diensten en organisaties mbt deze doelgroep stijgen. Daarom gaan we in gesprek met die organisaties om samen te bekijken hoe we de expertise van de buurtstewards meer kunnen inbrengen bij andere organisaties om zo meer ruimte te hebben om op de nodige begeleidingstrajecten met de doelgroep te kunnen inzetten. We zetten hiervoor twee extra medewerkers in.

Werking gericht op IEM-jongeren

Heel wat IEM-jongeren bevinden zich in verontrustende opvoedingssituaties (VOS) of hebben één of meerdere als misdrijf omschreven feiten (MOF) op hun kerfstok. Deze situaties zijn noch voor de jongeren, noch voor de gezinnen, noch voor de samenleving positief. De jongeren verliezen hun aansluiting bij de hulpverlening en bij school, ze hebben weinig tot geen aansluiting tot vrije tijd of maken het daar zo bont dat ze die verliezen.

Samen met het parket en de politie (PA) en de maatschappelijke sector (MA) werd een traject uitgewerkt voor betere verbinding tussen PA en MA enerzijds en betere verbinding met de jongere anderzijds. Er werden trajecten met de jongeren opgezet, gewerkt aan zinvolle dagbesteding, zelfvertrouwen enzoverder. Daarnaast werd ook werk gemaakt van contextbegeleiding, zodat de context waarin de jongere opgroeide zou verbeteren.

Waar preventief werken mogelijk was, leidde deze aanpak ertoe dat jongeren zich beter omringd voelden en andere keuzes durfden te maken. In situaties waar jongeren en ouders niet meer geconnecteerd waren bleek het moeilijk een aanknopingspunt te vinden.

Omwille van de kansen die de preventieve aanpak biedt, zal het IEM-project de komende jaren verdergezet worden. Met een focus op het organiseren van *safe spaces*³, zelforganisaties als verbindingsfactor en verdere samenwerking met onder meer het Vlaamse project Kings, zetten we opnieuw jaarlijks samenwerkingen met partners op om IEM-jongeren meer kansen te geven in onze maatschappij.

Via zinvolle dagbesteding banden aanknopen met mensen met een (ex-)drugverslaving

Al vijf jaar biedt OpStap zinvolle dagbesteding aan mensen met een (voormalige) drugverslaving. Kwetsbare (ex-)gebruikers vinden bij OpStap een thuishaven, een plek waar ze deel kunnen uitmaken van een positieve werking en hun talenten kunnen ontwikkelen. De deelname is vrijwillig, mensen kunnen in- en uitlopen, zelf beslissen of ze al dan niet deelnemen aan een activiteit of vrijwilligerswerk. Er heerst een ongedwongen sfeer, waardoor mensen er zich thuis voelen en bereid zijn verantwoordelijkheden op te nemen. Ze bewaken zelf de goede gang van zaken in de werking, respecteren de regels en laten ze respecteren door nieuwkomers of mensen die een slechte dag hebben.

Het aantal deelnemers blijft jaarlijks toenemen. De tijdelijke SLIM-medewerker van de vorige bestuursperiode werd daarom bestendig, waardoor het team nu op vijf VTE kan draaien.

³ *Safe spaces zijn veilige, warme plekken zowel in de fysieke ruimte (via huur en inrichting van een plek) als in de sociale ruimte.*

4.2.2. Netwerken bouwen en verstevigen

Outreachend werkers richten zich veelal tot mensen met een beperkt en fragiel netwerk. Voor deze doelgroep is bouwen aan een netwerk bijzonder belangrijk. Dit kan echter pas wanneer men anderen opnieuw durft vertrouwen. Daarom is de eerste stap voor outreachend werkers ook hier om dat vertrouwen op te bouwen, waarna het vervolgens kan dienen om samen een netwerk rond mensen te bouwen.

4.2.2.1. Netwerken tussen mensen en hun sociaal netwerk

Een professioneel netwerk is handig maar niet 24/7 aanwezig. Het blijft ook vooral een professioneel netwerk, en dus niet iemand bij wie je voor informele, meer alledaagse zaken steun kan vinden. Daarom is het belangrijk dat het sociaal netwerk van de gasten en gezinnen zo groot mogelijk is. Het doel: verbroken banden herstellen en nieuwe netwerken leren opbouwen, zodat men niet telkens opnieuw terechtkomt in dezelfde cirkel van mensen met minder goede bedoelingen, en via vrije tijd nieuwe banden opbouwen met *peers* en mensen die de persoonlijke situatie begrijpen. Op individueel niveau is dit iets waar (jeugd)straathoekwerkers hard aan werken.

Voor mensen met een (ex-)verslaving biedt OpStap perspectief.

4.2.2.2. Netwerken tussen mensen en gepaste hulpverlening

(Jeugd)straathoekwerkers, buurtstewards en schoolspotters gaan voor hun gasten vaak op zoek naar gepaste hulpverlening. Ze zoeken mee naar een aanbod op maat. Ook ambulante hulpverleners zoeken samen met hen naar toegangspoorten. De samenwerking met de Sociale Dienst, het mobiel team van de psychiatrie, de outreachende gezondheidswerkers en de *community health workers*, onder de bevoegdheid van schepen Coddens is hierin cruciaal. Zij helpen ons vanuit hun eigen expertise en kennis van het werkveld om mensen sneller op de juiste plek te krijgen en deuren te openen. Drempels helpen verlagen is één van de speerpunten voor de Dienst Outreachend Werken.

Het is van belang dat het Geïntegreerd Breed Onthaal goed uitgebouwd wordt en dat er voldoende aandacht is voor de digitale kloof (zie ook beleidsnota armoede). Zo zal, onder bevoegdheid van schepen Coddens, de Sociale Dienst het welzijnsonthaal versterken. Hiermee pakken we drempels in de eerste stap naar hulpverlening aan en zorgen we voor extra ruimte om Gentenaars te ondersteunen die (nog) geen dossier hebben bij de Sociale Dienst.

4.2.2.3. Netwerken tussen mensen en gepaste dienstverlening

Ook de drempels voor dienstverlening zijn vaak hoog. Hoewel mensen soms recht hebben op bepaalde dienstverlening of noodzakelijkerwijs bij diensten terecht moeten kunnen, vinden ze er vaak geen toegang toe. De doorgedreven digitalisering en het werken op afspraak (door corona nog extra versterkt) verhogen deze drempels. Daarom is het belangrijk dat ook hier veel energie in gestoken wordt.

4.2.2.4. Netwerken tussen hulpverlening onderling

Hoewel er heel wat professionele hulp circuleert rond een gast of gezin, is deze hulpverlening vaak niet op elkaar afgestemd. Ondanks de vele hulpverlening moeten mensen daardoor toch in zeer schrijnende situaties (over)leven. Het afstemmen van verschillende hulpverleningsactoren rondom een persoon of gezin is daarom cruciaal. Steeds vaker wordt gedeeld beroepsgeheim als een

evidentie beschouwd. Daarom promoten we modellen waar de toestemming van de cliënt centraal staat om die hulpverlening beter op elkaar af te stemmen.

In het kader van de vertrouwensrelatie met betrokkene is het belangrijk dat hij/zij altijd zelf kan blijven bepalen wie welke informatie ontvangt. Daarmee blijft ook het zelfbeschikkingsrecht intact.

4.3. Bruggen bouwen

Om met mensen een traject af te leggen zijn er naast vertrouwen en onvoorwaardelijkheid nog andere basisvoorwaarden.

Een stabiele omgeving is een noodzaak om vooruit te kunnen gaan, om de stap te kunnen zetten van 'overleven' naar leven. Outreachers verleggen daarom ook vaak stenen en maken bruggen naar hulp- en dienstverlening om hun gasten en gezinnen te kunnen ondersteunen.

4.3.1. Bruggen naar wonen

Huisvesting is één van de meest cruciale zaken voor een menswaardig bestaan. Een dak boven je hoofd biedt niet alleen bescherming tegen regen, wind, koude en warmte, maar biedt vooral ook stabiliteit. Het vormt een plaats om tot rust te komen en biedt een plek om na te denken over de toekomst.

We verwijzen graag naar de beleidsnota's Wonen van schepen Heyse en Armoede van schepen Coddens. We besteden ook in deze nota aandacht aan projecten die we samen dragen.

Als Stad investeren we in projecten die kansen bieden op een tijdelijke (als overbrugging, of tussenstap) of een meer passende huisvesting.

Tijdelijke stabiliteit

Het **project Postmobiel wonen** biedt mensen die op 1 september 2019 mobiel woonden in preciaire omstandigheden, de mogelijkheid op een meer stabiele tijdelijke woonplek. Er is verplichte begeleiding om samen aan een toekomstperspectief te werken, met aandacht voor wonen werken, onderwijs en welzijn van de bewoners.

In samenwerking met schepenen Coddens zetten de Sociale Dienst, de Dienst Asiel en Vluchtelingen, de Dienst Welzijn en Gelijke kansen en de Dienst Outreachend Werken samen hun schouders onder het **project Oriëntatie & Opvang (O&O)**.

Het **project Mobiel wonen**, onder bevoegdheid van schepen Heyse, is een kleinschalig project voor mensen die mobiel wonen en in staat zijn tot een conciërgefunctie. Het is één van de uitlopers van de taskforce wonen waarin we experimenteren, in samenwerking met schepen De Bruycker, met tijdelijke invullingen en de mogelijkheid om mobiele bewoners een toezichtsfunctie te bieden op de site. Hiermee creëren we enerzijds sociale controle op een plek met een tijdelijk karakter en bieden we anderzijds kansen aan mensen die bewust mobiel wonen om dit op een waardige manier te doen. De plekken zijn telkens tijdelijk. Waar mogelijk wordt naar meer permanente woonoplossingen gezocht met de bewoners. Het project heeft bewoners op de Meibloemsite en in Meulestede. De begeleiding wordt voorzien door de Dienst Outreachend Werken (straathoekwerk) in samenwerking met Dienst Wonen, onder bevoegdheid van schepen Heyse. Buurtwerk en Samenlevingsopbouw zorgen voor de infrastructurele mogelijkheden binnen deze tijdelijke sites.

Reguliere woonoplossingen

Een gezonde woonmarkt, het project robuust wonen, tegengaan van gentrificatie en betere toegang tot meer sociale woningen maken deel uit van de beleidsplannen wonen van schepers Heyse. Het belang hiervan voor de meest kwetsbare mensen kan niet genoeg benadrukt worden.

4.3.2. Bruggen naar onderwijs

Kinderen hebben recht op onderwijs, maar in de praktijk is dat niet altijd evident. De weg naar 'leren' is meer dan een 'boekentas aandoen en naar school vertrekken'.

Een taalbarrière, culturele verschillen, gebrek aan basisvoorzieningen of een stabiele slaapplek maken van leren vaak niet de eerste zorg. Toch moeten we het recht op onderwijs nastreven, kinderen en ouders dat extra duwtje in de rug geven en ondersteuning bieden om naar school te gaan.

Buurtstewards werken nauw samen met brugfiguren van scholen om de kinderen een warme plek te bieden op school en de band met de school zo goed mogelijk te maken.

Dit is een traject met vallen en opstaan, dat veel vraagt van de leerkrachten en medeleerlingen en nog meer van de kinderen zelf. Samen de drempels overwinnen, vertrouwen krijgen in de schoolomgeving, zorgen voor een positieve schoolbeleving (zowel voor ouders als kind) verhoogt de slaagkansen. Pas als de school een veilige plek wordt waar men de kinderen zonder zorgen kan achterlaten, kan het leren beginnen (zie beleidsnota Onderwijs).

Ook vervoersarmoede is een belangrijke drempel. Toegang tot onderwijs wordt hierdoor via praktische besommeringen belemmerd. Het wegwerken van vervoersarmoede is dan ook een belangrijk punt binnen de beleidsplannen Armoede (schepers Coddens) en Mobiliteit (schepers Watteuw).

4.3.3. Bruggen naar materiële hulp

Een lege maag is een zorg. Gezonde voeding is een must. Daarom wordt ook veel aandacht besteed aan voeding.

In samenwerking met Foodsavers biedt OpStap (DOW) regelmatig voedselpakketten aan. Iedere woensdag wordt bij OpStap samen met de mensen gekookt, zodat ze een degelijke warme maaltijd kunnen verorberen in gezelschap. Het succes van deze activiteit toont zowel de nood aan die maaltijd als de nood aan compagnie om de maaltijd mee te delen.

Mensen met voedselnoden worden doorverwezen naar de verschillende Krasdiensten en andere initiatieven van materiële hulp. Met het traject materiële hulp wordt vanuit de Sociale Dienst een cocreatie-traject opgestart om de verschillende vormen van materiële hulp beter op elkaar af te stemmen en zo de mensen nog beter te bereiken en de vele vrijwilligers nog meer te kunnen ondersteunen (zie beleidsplan Armoede, schepers Coddens).

De Dienst Outreachend Werken werkt ook mee aan **Enchanté**. Straathoekwerkers zoeken samen met Enchanté naar nieuwe handelszaken die mee willen instaan voor uitgestelde maaltijden en dranken, uitgestelde cultuur en uitgestelde zorg (kapper, tandarts...). Ze ondersteunen de aangesloten handelszaken in de omgang met mensen uit de doelgroep en slaan bruggen naar de

horeca voor mensen die een drempel over moeten. Deze samenwerking is cruciaal, zowel voor Enchanté en de handelszaken, als voor de gasten die er gebruik van maken.

4.3.4. Bruggen naar werk en zinvolle dagbesteding

Voor iedereen is werk de sleutel naar een stabiel inkomen en zo ook de weg naar gezondheid, wonen, toegang tot voedsel enzovoort. Werk wordt daarom ook niet voor niets als een springplank beschouwd. Voor mensen met een intra-Europese migratieachtergrond is werk de sleutel naar een stabiele verblijfssituatie.

We werken ook samen met het Outreachend Werk-team van de Dienst Werk, onder bevoegdheid van schepen Van Braeckvelt, op werktrajecten. Waar mogelijk wordt het MAACT, onder bevoegdheid van schepen Coddens, ingeschakeld en worden zo kansen gecreëerd. Dit kan een win-win zijn om hen toe te leiden naar knelpuntvacatures.

Naast een bron van inkomsten is werken ook een vorm van dagelijkse zingeving. Sommige mensen zijn omwille van hun complexe problematiek niet klaar voor meer gestructureerde sociale activering. Voor hen experimenteren we met een nieuwe tussenstap: die van de zinvolle dagbesteding waarbij men vrijblijvend kan deelnemen aan activiteiten die mensen positief stimuleren (zie beleidsnota Armoedebestrijding van schepen Coddens, in samenwerking met schepen De Bruycker).

Daarom ook besteedt het project OpStap aandacht aan vrijwilligerswerk. Dagelijks worden taken aangeboden aan de deelnemers van het project. Dat gaat bijvoorbeeld over het onderhouden van een moestuin, zorgen voor dieren in het dierenasiel, stallen uitmesten in de kinderboerderij, achtergelaten naalden zoeken op SPAT-patrouille, lockers poetsen, lokalen poetsen... Samen met de medewerkers van OpStap gaan deelnemers aan de slag op verschillende werkplekken om op die manier een invulling te geven aan de dag en zo terug actief deel te nemen en zingeving te vinden.

4.3.5. Bruggen naar gezondheid

Voor mensen zonder wettig verblijf is de toegang tot gezondheidszorg niet eenvoudig. Ze hebben recht op dringende medische zorgen wanneer ze drie maanden in de stad leven en geen toegang hebben tot een zorgverzekering.

Gezondheid is een thema dat vaak naar boven komt en zeker in coronatijden een grote zorg binnen groepen van mensen die leven in precaire omstandigheden (zie ook corona-addendum beleidsnota Gezondheid van schepen Coddens).

Basisgezondheidszorg is dan ook extreem belangrijk en iets waar vanuit de Dienst Outreachend Werken hard op wordt ingezet. Daarnaast maakt de Dienst ook minder evidente thema's bespreekbaar, zoals anticonceptie, verslaving en psychische gezondheid.

Het project SPUITENRUIL is een belangrijke preventieve actie. Door mensen te voorzien van propere naalden en correcte informatie worden heel wat gezondheidsproblemen vermeden. Ook de straathoekwerkers en verschillende apothekers in Gent worden ingeschakeld om aan spuitenuitruil te doen. Extra dropboxen voor gebruikte spuiten in verschillende wijken in de stad zullen ook voor buurtbewoners zorgen voor een betere veiligheid in parken, pleintjes en openbare toiletten waar injecterende gebruikers vertoeven. Ook de SPAT-patrouilles van de mensen van OpStap hebben

hun preventieve waarde bij de gebruikers. Spuiten worden niet alleen verwijderd, (ex-)gebruikers worden ook geconfronteerd met de aanwezigheid van spuiten op het terrein, zodat ze andere gebruikers hier attent op kunnen maken (zie drugsbeleidsplan onder bevoegdheid van de burgemeester).

Binnen het project OpStap gaat veel aandacht naar gezondheidspreventie. Jaarlijks probeert men minimaal om de twee maanden een specifiek thema aan te halen. Dit kan gaan over gezonde voeding, rookpreventie met behulp van een tabacoloog, stressrelease, informatie over drugs die in omloop is, het gevaar van 'legale' pillen enzoverder.

5. Preventie & sensibilisering

5.1. Inleiding

Preventie en sensibilisering zijn kernopdrachten van outreachers. Net omdat dit niet de eerste zorg is van gasten is het een minder evidente kernopdracht

Outreachend werkers gaan moeilijke thema's en taboes niet uit de weg, maar bouwen een relatie op met mensen. Dat laat hen toe om taboes bespreekbaar te maken, mensen bewust te maken van de gevolgen van hun acties, en te sensibiliseren rond gezondheid en psychosociale problematieken.

5.2. Acties

Heel wat energie van de medewerkers gaat naar bewustwordingsprocessen. Of het nu gaat om overlast, gezondheid, hulpvragen of toekomstperspectieven, vaak zijn de mensen waarmee ze aan de slag zijn zich weinig bewust van hun omgeving of problematieken. Ze bevinden zich vaak in een overlevingsmodus, leven van dag tot dag. Denken aan een toekomst is dan een ver-van-mijn-bedshow.

Outreachers werken binnen de wetgeving van het beroepsgeheim. Er zijn wel samenwerkingsverbanden waarbij men binnen een duidelijk protocol informatie mag delen en mistoestanden signaleren als iemands veiligheid in het gedrang komt.

De Dienst Outreachend Werken organiseert een aantal acties (of maakt er deel van uit) die helpen in deze bewustmaking.

Hulpvragen naar boven brengen

De basis van hulpverlening ligt vaak in een hulpverleningsvraag. Het naar boven brengen van hun hulpvraag is iets waar zorgvuldige zorgzoekers vaak niet goed in zijn. Soms zijn mensen zich er niet van bewust dat ze zich in een destructieve situatie bevinden. De gast of het gezin hiervan bewust maken is dan een eerste stap. Vaak zijn de situaties zo complex dat de hulpvragen elkaar soms in de weg zitten en er keuzes moeten gemaakt worden. Wat professionals zelf als logische eerste stap zien, is dat daarom nog niet altijd voor de gast of het gezin. Daarom is het belangrijk dat outreachers met hun gasten en gezinnen de tijd nemen om te zoeken naar de hulpvragen die ze zelf aangeven.

Overlast

Overlast bespreekbaar maken bij mensen met wie outreachend werkers al een relatie hebben, is één van de meest voorkomende acties. Mensen bewust maken van hun omgeving is vaak noodzakelijk om hen te doen inzien dat ze wel degelijk overlast veroorzaken. Het gaat dan bijvoorbeeld over afval achterlaten in een park waar kinderen spelen, of lawaai maken na tien uur 's avonds in een park dat omringd is door bewoning tot zelfs drugs gebruiken voor de poort van een school of kinderdagverblijf. Als het park jouw living is, zie je vaak niet hoe je daar een aandeel in hebt. Pas wanneer je het perspectief van een ander kan innemen, lukt het om te zien dat het niet alleen jouw living is.. Hier kruipt dan ook veel tijd en energie in. Outreachende medewerkers werken hiervoor voornamelijk samen met Dienst Preventie voor Veiligheid, onder bevoegdheid van de burgemeester.

Sputenruil & SPAT-patrouille

Elke achtergelaten spuit is er één teveel. Dropboxen en preventieve maatregelen zoals sputenruil moeten ervoor zorgen dat zwerfspuiten uit het stadsbeeld verdwijnen. Een sputenruilpunt op een andere plek dan het MSOC⁴, straathoekwerkers die sputenruil op straat kunnen uitvoeren en de SPAT-patrouilles zorgen ervoor dat (ex-)gebruikers zich bewust worden van de problematiek, dat ze beseffen dat ze hun spuiten best slechts éénmalig gebruiken, dat ze deze in de daartoe voorzien boxen (kleine en grote) moeten deponeren en ze niet mogen achterlaten in parken of openbare toiletten. Ook de SPAT patrouilles, waarbij mensen die deelnamen aan OpStap na een opleiding samen op zoek gaan naar zwerfspuiten, zorgen voor een bewustmaking bij gebruikers (zie ook het Drugsbeleidsplan onder bevoegdheid van de burgemeester).

Toekomstoriëntering

Met preciaire verblijvers werken aan een zinvol toekomstperspectief is niet altijd evident. Toch is het belangrijk dat outreachend werkers deze optie onder de aandacht houden en waar mogelijk ter sprake brengen. De bewustmaking hierrond is een deel van het werk. Werken aan bewustwording rond de toekomst vergt echter ook inzicht in de wil om terug te keren.

Spijbelen

Schoolspotters zijn geen ‘spijbelambtenaren’. Ze zijn er niet om jongeren te zoeken die spijbelen en ze worden ook niet expliciet ingezet om spijbelen onmiddellijk tegen te gaan. Als ervaringsdeskundigen in vroegtijdig schoolverlaten, zijn ze door hun inzet vaak onderdeel van een bewustwordingsproces. Als *peer* supporters, die zelf vaak geen eenvoudige schoolloopbaan achter de rug hebben, zijn ze een betrouwbare partner voor jongeren om het over spijbelen te hebben en de gevolgen ervan. Als jongeren met wie de schoolspotters in contact staan ervoor kiezen niet naar school te gaan, dan zullen schoolspotters dit bespreekbaar maken en zoeken naar de redenen voor deze uitval. Op die manier spelen ook schoolspotters een belangrijke rol in het spijbelplan van de stad (zie beleidsnota Onderwijs onder bevoegdheid van schep en Decruynaere).

Verontrustende opvoedingssituaties (VOS)

Een onveilige omgeving voor kinderen stelt hulpverleners voor een moeilijke uitdaging, zeker wanneer ze weten dat de kinderen voor de ouders vaak nog het enige lichtpuntje zijn in hun leven en de motor waarop ze hun weg bouwen.

Bewustmaking rond de situatie kan al een belangrijke stap zijn om een eind te maken aan de situatie of om ouders bewust te maken van moeilijke keuzes die ze in het voordeel van de kinderen dienen te maken.

Intrafamiliaal geweld

Ook intrafamiliaal geweld stelt hulpverleners voor stevige uitdagingen. Vaak is ook het slachtoffer zich niet bewust van de systematiek, voelt men zich schuldig en is er weinig ruimte om over de situatie te babbelen. Ook met de dader zijn dergelijke gesprekken niet eenvoudig te voeren. Daarenboven wordt de situatie alleen maar complexer als er ook kinderen bij betrokken zijn. In dat geval is het aangewezen om onmiddellijk op te treden. De verschillende partijen bewust maken van de situatie en helpen om hulp te zoeken, is een van de vele thema’s waar onze outreachers vaak mee aan de slag gaan (zie ook beleidsnota Welzijn en Gelijke Kansen, schep en De Bruycker).

⁴ Medisch sociaal opvang centrum (MSOC) = dienst van de stad die zich richt op mensen met een verslaving met een injecterende drugs; Zij verschaffen methadon, medische en psychologische begeleiding bij de verslaving.

6. Harm Reduction

Inleiding

Mensen in overlevingsmodus leven van dag tot dag en denken niet aan de toekomst. Sommige mensen staan – soms noodgedwongen – op een andere manier in de samenleving. Dat vraagt niet enkel inspanningen van die persoon, maar ook aanpassing van de zorg, de samenleving. Hoe groter die flexibiliteit is, hoe meer kansen er zijn om meer geïntegreerd in een inclusieve samenleving te staan. Inclusie betekent dat mensen kunnen meedoen aan de samenleving, niet uitgesloten worden en dat ze zich nuttig kunnen voelen. (zie ook beleidsnota Gezondheid van schep en Coddens).

De Dienst Outreachend Werken probeert daarom in de eerste plaats voor stabiliteit te zorgen, en daarbij vormt harm reduction, schadebeperking voor zichzelf en de omgeving, een belangrijk principe. Hiermee bedoelen we impact verkrijgen op de schadelijke gevolgen voor zichzelf, de directe omgeving en de maatschappij. Harm reduction wordt voornamelijk toegepast in de drughulpverlening maar wordt door de dienst outreachend werken in ruime zin toegepast. Wanneer mensen door de problemen waarmee ze te maken krijgen hun perifere zicht verliezen is het belangrijk die blik terug open te krijgen. Zodat ze terug omgevingsbewust worden en hun gedrag aanpassen om zo ondanks hun problematiek toch in de maatschappij kunnen functioneren en hun directe omgeving en zichzelf zo weinig mogelijk schade berokkenen.

De ene keer is *harm reduction* een tussenstap en helpt het om mensen zover te krijgen dat ze over hun toekomst beginnen na te denken. De andere keer kan de gecreëerde stabiliteit het hoogst haalbare voor de mensen zijn.

Acties

Spuitenruil

Het spuitenruilproject van het MSOC, onder de bevoegdheid van schep en Coddens, wordt ook door Outreachend werken op straat ondersteund. Het is een belangrijke actie in het kader van *harm reduction* van injecterende gebruikers.

Door hen propere spuiten, water, alcoholpads en lepeltjes aan te leveren en informatie te geven over hoe je correct en veilig kan spuiten zorgen outreachers ervoor dat hun drugsgebruik geen bijkomende gezondheidsproblemen veroorzaakt. Zo proberen ze abcessen, hepatitis, hiv en dergelijke te voorkomen. Tegelijk openen ze hiermee het gesprek over het gebruik op zich. De focus van spuitenruil is echter in eerste instantie het vermijden van grotere problemen die verbonden zijn met injecterend gebruik.

Nachtpatrouille

De nacht doorbrengen op straat is voor niemand een goede oplossing. Maar soms is het toch de minst slechte oplossing

Op dat ogenblik is het belangrijk om te bekijken hoe hulpverleners hen in deze keuze of noodzaak kunnen ondersteunen, vooral om te vermijden dat men ziek wordt, gevaarlijke situaties opzoekt of op andere manieren dieper in de problemen raakt.

Om zicht te krijgen op deze situaties, fenomenen te kunnen signaleren en gasten hierin te kunnen helpen, organiseert de Dienst Outreachend Werken regelmatig nachtpatrouilles. Zowel tijdens de winter (koude periode) als tijdens de zomer (met soms intense temperaturen) is dit belangrijk.

De Dienst verdeelt slaapzakken, matjes en warme dranken, gaat de gezondheidssituatie van buitenslapers na, probeert hen alsnog naar nachtopvang door te verwijzen als er plaats is, krijgt zicht op de redenen voor overnachtingen in open lucht en kan zo de noden van dak- en thuislozen helpen ontdekken.

Inloop OpStap

Gebruikers en mensen in herstel dragen vaak de drang naar drugs met zich mee. Wie gebruikt of in herstel is wordt voor een groot deel nog door de drang naar drugs overheerst. Als je de dag alleen moet doorbrengen, zonder iets omhanden, is de verleiding groot om sneller terug naar drugs te grijpen.

De inloop van OpStap biedt hier een alternatief. Een plek om te vertoeven, om even met de gedachten elders te zijn, even niet bezig te zijn met die drang, maar als mens in contact te treden met anderen, een spelletje pingpong, darts of kicker te spelen, iets te eten of een koffie te drinken... De mogelijkheden zijn legio, de omgeving is veilig.

OpStap organiseert tweemaal per week een inloop voor iedereen en tweemaal per maand een inloop specifiek gericht op vrouwen.

Lockers voor daklozen

Als je dakloos bent kan je nergens met je spullen heen. In het kader van *harm reduction* en gezondheidspreventie spelen de lockers ook een belangrijke rol. Na gesprekken met daklozen bleek dat ze nood hadden aan een plek waar ze hun waardevolle spullen veilig konden bewaren. Men kreeg vaak te maken met diefstal of verlies van papieren. Natte kleren dragen en slapen in een vochtige slaapzak zijn schadelijk voor de gezondheid. Daarnaast is het meedragen van je spullen ook stigmatiserend. Een 'persoon zonder huis' wordt in één oogopslag herkend. Je draagt het letterlijk en figuurlijk continu met je mee.

In 2018 zijn de eerste lockers geïnstalleerd. Gedurende drie maanden kunnen mensen deze gebruiken, ze zijn vaak de volledige dag beschikbaar of minstens van zes uur tot een half uur na de laatste inbelronde voor de nachtopvang.

Op dit ogenblik staan er 60 lockers in Gent. Deze bestuursperiode breiden we dat aantal uit tot 90 lockers. We proberen deze ook structureel in te bedden in de heraanleg van parken en pleinen om zo ook op langere termijn voldoende lockers aan te bieden. We werken hiervoor samen met schepen Watteuw en schepen De Bruycker (publieke ruimte, openbaar groen).

Sinds september 2020 wordt een halftijds lockerbeheerder ingezet. De beheerder staat in voor de goede werking van de lockers en ondersteuning van de gebruikers. Daarnaast is hij ook het eerste aanspreekpunt voor mensen die in de omgeving van lockers wonen of vragen hebben over het project.

6. Positieve beeldvorming

6.1. Inleiding

In gesprekken met de doelgroep komt als prioritaire opdracht steevast ‘werken aan ons imago’ naar voor. De wijze waarop men naar kwetsbare Gentenaren kijkt, is soms gestoeld op hardnekkige (voor)oordelen, boutades en clichés.

Mensen krijgen een stempel met een daaraan gepaarde connotatie, ook al zijn het allemaal individuen en kan je hen niet over dezelfde kam scheren. In samenwerking met Dienst Welzijn en Gelijke Kansen en In-Gent (schepen De Bruycker) steken we deze legislatuur een tandje bij wat betreft positieve beeldvorming van de meest kwetsbare Gentenaars en maken we hun talenten zichtbaar.

6.2. Acties

6.2.1. Kwetsbare rondhangende jongeren

Schoolspotters bevinden zich tussen de jongeren in de publieke ruimte. Vanuit die positie merken ze dat positieve beeldvorming rond jongeren in de publieke ruimte een moeilijk thema is. We kennen de bezorgdheden en signalen rond jongeren in publieke ruimtes. Schoolspotters werken op twee niveaus. Enerzijds proberen ze de jongeren bewust te maken van de gevolgen van hun acties en de manier waarop anderen er hinder van ondervinden. Anderzijds merken ze ook dat jongeren weinig plekken hebben in de publieke ruimte die aangepast zijn aan hun noden en daar wringt uiteraard ook het schoentje.

Het Zuid is één van de drukste publieke plekken in Gent, en wordt gebruikt door allerlei mensen met elk hun eigen doel. Voor de meeste schoolgaande jongeren is deze regio een centrale aankomst- of vertrekplaats en daarom ook een zeer aantrekkelijke ontmoetingsplek. Toch is deze publieke ruimte weinig aangepast aan de noden en aanwezigheid van de jongeren. Hun aanwezigheid wordt niet door iedereen hartelijk onthaald of wordt als overlast ervaren. In sommige gevallen is er daadwerkelijk sprake van overlast en wordt dit aangepakt. Maar om jongeren de kans te geven elkaar te ontmoeten op het plein wordt er structureel preventief gewerkt.

In de komende periode zal ingezet worden op een traject, samen met jongeren, om een geschikte binnenruimte in de buurt te vinden waar ze elkaar kunnen ontmoeten. Daarnaast zullen we samen met het jeugdwelzijnswerk, de Jeugddienst, de jongerenpreventiecoach en de jongeren zelf verder op zoek gaan naar een betere inrichting van de Zuid om ook jongeren daar letterlijk en figuurlijk een plek te geven (zie beleidsnota Onderwijs, Opvoeding en Jeugd). Een mobiele jeugdwelzijnswerker zal vanuit een preventieve insteek aan de slag gaan met jongeren op deze plek.

6.2.2. Verhalend talent van kwetsbare Gentenaren

6.2.2.1. Straatwijs

Straatwijs is een krant geschreven door en voor straatwijze mensen die op straat hebben geleefd of daar nog steeds overleven, samen met mensen van Straathoekwerk, OpStap en Enchanté. Het is een krant die driemaandelijks verschijnt. Met dit project zet de Stad in op het bevestigen van gasten in hun kunnen (schrijvers, journalisten, illustrators) en zorgt ze voor een positieve kennismaking met mensen op straat.

6.2.2.2. Straatpraat

Straatpraat is een verhalenplatform dat ongeveer tweemaal per jaar doorgaat. Op deze vertelavonden brengt de Dienst Outreachend Werken verhalen vanop straat naar de mensen: hoe het is om op straat te werken, schrijnende toestanden waarmee ze geconfronteerd worden maar even goed mooie en hoopvolle dingen die gebeuren. Ook de mensen met wie de dienst werkt, worden betrokken. Mensen komen hun verhaal of gedicht brengen, schilders exposeren, muzikanten zorgen voor de intermezzo's en de mensen van OpStap verzorgen de bar.

6.2.3. Betekenisvolle dagbesteding

6.2.3.1. Vrijwilligerswerk OpStap

De dagbesteding is vanzelfsprekend zeer belangrijk voor de gasten zelf. Daarnaast is het ook een manier om de beeldvorming te veranderen. Als organisaties en bezoekers van de organisaties met de gasten geconfronteerd worden in de hoedanigheid van vrijwilligers, zien ze voor één keer niet onmiddellijk die drugsverslaafde, maar iemand die zich inzet voor anderen. Het geeft dus niet alleen eigenwaarde aan de gasten, een bezigheid om iets anders te doen dan met die verslaving bezig te zijn, het zorgt ook voor een ander perspectief op mensen met een verslaving.

6.2.3.2. Activiteiten OpStap

Hetzelfde geldt voor de activiteiten die de gasten met OpStap doen, of het nu gaat om een wandeling in de Bourgoyen, een bezoek aan een museum of petanquen. Het zijn allemaal activiteiten die mensen niet in de eerste plaats associëren met mensen met een verslaving. Ieder individu in OpStap heeft ook zijn eigen interesses. Het zorgt ervoor dat de gasten terug een 'ik' krijgen. En dat ze ook zo kunnen gezien worden door derden, die tijdens deze activiteiten met hen in aanraking komen.

6.2.3.3. Gantoise Plantrekkers

Voetbal is een uitlaatklep voor kwetsbare Gentenaren. Deel uitmaken van een team, deel uitmaken van de *community* van de Gantoise: het zijn allemaal belangrijke zaken. Als mensen de gasten zien voetballen, denken ze niet in eerste instantie aan wie ze zijn, maar wel aan wat ze doen. De Gantoise Plantrekkers zijn belangrijk voor de gasten als dagbesteding, maar ook om de beleving van gasten in kwetsbare posities naar buiten toe te verbeteren. De Gantoise Plantrekkers en de *community*-werking van de AA Gent Foundation worden respectievelijk door de Sociale Dienst (schep Coddens) en de Sportdienst (schep Bracke) gefinancierd. Vanuit Outreachend Werken wordt vooral personeel ingezet. Zo zijn er altijd straathoekwerkers aanwezig tijdens de trainingen, zowel van de mannen als

de vrouwen en nemen de coach van het straathoekwerk en de coach van de schoolspotters een deel van de dagelijkse werking op zich. Dit gebeurt in samenwerking met de Foundation, de Sociale Dienst en het CAW.

6.2.3.4. Enchanté

Het netwerk voor hartelijke handelaars kwam tot stand via de subsidiëring van het Burgerbudget, de voorloper van het Wijkbudget onder bevoegdheid van schep en De Bruycker. De Dienst Outreachend Werken stond mee aan de wieg en ondersteunde Enchanté van bij de start. De inzet van Enchanté is voor de positieve beeldvorming van kwetsbare Gentenaren extreem belangrijk. Dat handelaars hun deuren openzetten voor mensen in kwetsbare posities en klanten gestimuleerd worden om voor hen iets uit het aanbod vooruit te betalen, is van onnoemelijk belang. Het zorgt voor inclusie en menselijkheid. De ambassadeurswerking is ook hierin een zeer belangrijke tool, die gasten een duwtje in de rug geeft om naar buiten te treden, zich kenbaar te maken en meer te zijn dan de problematieken waaronder ze vaak gebukt gaan.

Enchanté wordt door de stad ondersteund met middelen via dienst Welzijn en Gelijke Kansen (zie beleidsplan Welzijn en Gelijke Kansen, schep en De Bruycker).

De Dienst Outreachend Werken ondersteunt Enchanté in haar dagelijkse werking door hartelijke handelaars bij te staan en gasten naar het netwerk toe te leiden. Binnen de wijken gaan ze ook samen met Enchanté op zoek naar nieuwe hartelijke handelaars.

6.2.4. Onbekend is onbemind

Er bestaan heel wat fout percepties over kwetsbare mensen, vaak zijn de achterliggende problematieken onvoldoende gekend, wordt er teveel uitgegaan van misinformatie of te veel veralgemeend. Om dit tegen te gaan wordt ingezet op informatiedoorstroming, kennismaking met de doelgroep op andere wijze,... Zo geven we de mensen een stem, maken we problematieken beter bekend bij het publiek en zetten we in op positieve beeldvorming.

Omwille van de zeer complexe situatie van mensen met een IEM-achtergrond, is het belangrijk dat organisaties voldoende informatie krijgen over de wetgeving, de context waaruit mensen komen, de overlevingsmodus en achtergrond van discriminatie voor mensen met een Roma-etniciteit enzoverder. Buurtstewards ondersteunen heel wat organisaties die geconfronteerd worden met mensen met een intra-Europese migratieachtergrond. Ze helpen zo de relatie met organisaties te verbeteren.

Buitenslapers zijn voor velen een doorn in het oog. Anderen zijn zich er niet eens van bewust dat mensen niet altijd een dak boven hun hoofd hebben. Daarom zijn de foto's van de fototentoonstelling buitenslapers zo belangrijk. 'Dakloosheid, leg jij je erbij neer?' is zowel de naam van de tentoonstelling als de terechte vraag die de expo opwerpt.

Bij gelegenheden waarin ze passen worden ze ingezet om mensen bewust te maken van dakloosheid en de manier waarop sommige mensen moeten overleven. In de komende jaren gaat de dienst op zoek naar locaties om van deze tentoonstelling een reizende tentoonstelling te maken, met als doel zo veel mogelijk mensen te bereiken en te sensibiliseren.

7. Structureel werk

7.1. Inleiding

Stad Gent legt zich niet neer bij moeilijke situaties, maar probeert structureel zaken te veranderen.

Signalen opvangen en er het gepaste gevolg aan geven is dan ook een belangrijke taak voor de Dienst Outreachend Werk. We werken hiervoor met de signalenbundel die van onderuit wordt opgemaakt (onder bevoegdheid van schepen De Bruycker). Afhankelijk van het thema kan de dienst er zelf mee aan de slag of wordt het signaal met betrokken diensten opgenomen. Ook waar de bevoegdheden niet lokaal liggen, proberen we te wegen op beslissingen, onder meer via politiek overleg met beleidsmakers van hogere niveaus.

Om dit te ondersteunen werd een signaalwerker aangesteld binnen de Dienst Outreachend Werken die veldwerkers ondersteunt in het naar boven halen, uitwerken en benoemen van signalen.

We blijven de frustraties en moeilijkheden opvolgen waarmee onze veldwerkers geconfronteerd worden. De Dienst biedt daartoe de nodige context en verduidelijkt hulpvragen van de doelgroep. Medewerkers gaan voortdurend in gesprek met beleidsmakers, buurtbewoners en netwerkpartners. Ze helpen bij het organiseren van focusgroepen en praattafels, hebben contacten met ervaringsdeskundigen en oog voor participatie van de meest kwetsbaren.

7.2. Acties

7.2.1.1. Dakloos in de zomer

Al jaren bestaat er een Winterplan voor daklozen. Een verhoging van de capaciteit van de nachtopvang capaciteit, uitgebreidere inloopuren...is nodig. Maar hoe beschermen we mensen in dakloosheid tegen de hitte die steeds vaker voorkomt? Hoe bieden we een alternatief voor in pandige inloopcentra? Hoe zorgen we voor de toegankelijkheid tot drinkbaar water? In samenwerking met schepen Coddens en uiteenlopende stadsdiensten zullen we ons hier de komende jaren over buigen.

7.2.1.2. Publiek sanitair

Publiek sanitair is in onze stad zeer weinig beschikbaar en vaak ook afgesloten of buiten gebruik. Er zijn veel urinoirs voor mannen, maar vrouwen en kinderen of mensen die meer moeten doen dan urineren kunnen vaak nergens terecht. Of het nu gaat om dakloze mensen of parkbezoekers met kinderen, de nood aan publiek sanitair is groot. Daarom werken we samen met schepen van Facility Management Annelies Storms, aan meer en toegankelijk sanitair, in parken, op pleinen en 24/7.

8. Corona

8.1. Basiswerk garanderen

Corona heeft onderliggende humanitaire problemen, zeker voor mensen in kwetsbare posities enorm vergroot (en soms ontbloot). Voor veel eerstelijnsdiensten en -organisaties was het zoeken naar een evenwicht tussen terugvallen op minimale dienstverlening en maximaal aanwezig zijn voor kwetsbare doelgroepen.

In de eerste golf viel de werking geen moment stil en verdubbelde de Dienst Outreachend Werken onmiddellijk de capaciteit om mensen te ontvangen en te informeren. In samenwerking met schepen Coddens en de Sociale Dienst werd beslist om maaltijden uit te delen omdat mensen plots nergens meer terecht konden. Men bleef nauwe contacten onderhouden met de gasten en gezinnen om te zien hoe het hen verging. Er werden slaapzakken en matjes uitgedeeld, nachtpatrouilles georganiseerd, en opdrachten herverdeeld om zoveel mogelijk basiswerkers op het terrein te behouden.

vzw LEJO, JGIA en vzw JONG startten een jongerenloket op, met ondersteuning van de schoolspotters. om jongeren gedurende de coronalockdown toch een veilige plek te geven waar ze terecht kunnen voor een babbel. De schoolspotters focussen in hun werking op het ondersteunen van jongeren tijdens de lockdown én sensibiliseren over de corona-maatregelen.

Zolang corona woedt blijven eerstelijnsdiensten en -organisaties maximaal aanwezig op het terrein om mensen bij te staan en om de vinger aan de pols te houden en noden te kunnen signaleren.

Voor een overzicht van de samenwerking tussen de Stad en het middenveld en partners uit de zorg- en welzijnssector verwijzen we naar het corona-addendum bij de beleidsnota Gezondheid en Armoede van schepen Coddens.

8.2. De straat is mijn kot

Dakloos zijn tijdens een lockdown waarin alle ondersteuning wegvalt is dramatisch. Zeker in de eerste weken waarin er vaak noodgedwongen werd teruggevallen op minimale dienstverlening. Dit bracht voor veel daklozen stress en onzekerheid met zich mee. Couchsurfers raakten hun toevluchtsoorden kwijt en werden beter zichtbaar.

Deze periode hield gelukkig niet erg lang aan, het college en stadsbestuur gooiden snel de werking om. Stilaan werden organisaties terug opgestart, werd terug inloop aangeboden, vergrootte de capaciteit van de nachtopvang. Het evenwicht tussen maatregelen en opvangsystemen werd beter. Voor daklozen wordt een attest opgemaakt, 'de straat is mijn kot', zodat ze kunnen aantonen dat zij aangewezen zijn op de straat en ze rustig op een bank kunnen vertoeven, mits naleving van de coronaregels...

8.3. Mentale gezondheid versus fysieke gezondheid

Er worden tal van initiatieven genomen. Toch blijft dit een enorme uitdaging.

De vertrekposities verschillen enorm. Digitaal les volgen lukt niet als je geen computer hebt, geen internet en de elektriciteitsrekeningen nauwelijks kan betalen. Mensen die in een appartementencomplex wonen met kartonnen muren, waar iedereen plots volledige dagen thuis is, ondervinden ook nog eens hinder van boven-, onder-, over- en rechtstreekse burens.

Ook voor mensen die alleen zijn en die plots hun al zeer beperkte sociale contacten verliezen, is de coronacrisis extra zwaar. Dat geldt ook voor mensen die zelf onvoldoende toegang hebben tot informatie om te snappen wat er aan de hand is en die daardoor zeer angstig worden.

Bij velen is het druggebruik sterk gestegen, ook als ze eigenlijk al lang op goede weg waren, doordat ze hun toevluchtsoorden kwijt raakten en alleen zaten met hun drang, gedreven door de verslaving van vroeger.

Ook in de komende periode zal een evenwicht tussen strikte maatregelen en aandacht voor en impact op het mentaal welzijn een uitdaging zijn voor de volledige duur van de coronacrisis.

De Dienst Outreachend Werken probeert continuïteit te garanderen en zoekt voortdurend mogelijkheden om de bewegingsmarges zo ruim mogelijk te houden. Met het oog voor de situaties waarin gasten en gezinnen zich bevinden en de noden die daaruit naar voor komen.

9. Bijlagen

9.1. Budget

[voorstelling van het voorziene budget gelinkt aan de strategische cascade, minstens tot op OD-niveau.]

9.2. Bijlage 2

[Verdere bijlagen: bvb. beeldmateriaal, plannen, referenties, grafieken, begrippenlijst, ...]

9.3. Bijlage 3

